

Στους σκοτεινούς καιρούς σχετικοποιούνται τα νοήματα;

Μια κριτική προσέγγιση στα αυτοδιαχειριζόμενα εγχειρήματα

Ανεξάρτητα από το τι είναι η αλληλέγγυα οικονομία και το πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα σε συνθήκες γενικευμένης οικονομικής επίθεσης, πέρα δηλ. από το αφαιρετικό πεδίο της θεωρίας, υπάρχουν (και βγαίνουν να μας φωνάζουν από τα κεραμίδια, όπως θα έλεγε ο Oscar Wilde) οι καθημερινές μας επιλογές και οι αντιφάσεις της εφαρμογής των ιδεών μας. Και αυτό ισχύει για όλους μας.

Η κουβέντα για τα συνεργατικά εγχειρήματα και τις κολεκτίβες έχει ξεκινήσει εδώ και καιρό και έχει διπλό χαρακτήρα. Από τη μια υπάρχει μεγάλος θεωρητικός προβληματισμός που κατατίθεται με ποικίλους τρόπους και που η καπιταλιστική κρίση τους καθιστά απόλυτα επίκαιρους τώρα που το παραγωγικό μοντέλο του καπιταλισμού παράγει τη φτώχεια και αναζητείται η φόρμουλα που θα το ξεπεράσει. Από την άλλη η δοκιμή στην πράξη που όλο και περισσότερο επιχειρείται και η σύσταση πολλών συνεργατικών δομών (βλ. Παγκάκι, *Collective courier*, Εκδόσεις των Συναδέλφων κ.ά.) ανοίγουν *de facto* την συζήτηση γύρω από το θέμα.

Από την πλευρά μας θεωρούμε πως το μοντέλο λειτουργίας του εγχειρήματος ενέχει πολιτικά χαρακτηριστικά τα οποία όμως δεν αρκούν για να το καταστήσουν κάτι πολύ περισσότερο από μια προσπάθεια επίλυσης του άμεσα επιβιωτικού προβλήματος αυτών που το απαρτίζουν. Δεν αποτελεί όμως κάποια επαναστατική ή ριζοσπαστική δομή. Μπορεί ο οριζόντιος χαρακτήρας λήψης αποφάσεων και διανομής του οικονομικού αποτελέσματος να προσπερνά κάπως τον καταναγκασμό της μισθωτής σχέσης με κάποιο αφεντικό, όμως αυτό από μόνο του δεν συνιστά και τροχοδρόμηση προς την ανατροπή του κεφαλαίου ούτε επιβεβαιώνει αυτονόητα τις προθέσεις ρήξης με την καπιταλιστική οικονομία. Επίσης δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και το γεγονός πως αυτού του τύπου τα εγχειρήματα κινούνται στον τριτογενή τομέα παραγωγής. Κατά βάση δηλ. δεν παράγουν τα ίδια κάτι πέρα από υπηρεσίες, οπότε κινούνται και σαν μεταπράτες, με όλα όσα η διαμεσολάβηση του χρήματος μπορεί να σημαίνει για κάτι το τόσο άυλο.

Παρακολουθούμε, λιγότερο ή περισσότερο, πολλές από τις τοποθετήσεις που γίνονται στο δημόσιο πεδίο και με πολλούς τρόπους ακόμα και μέσω καθεστωτικών μέσων. Δεν μας φαίνεται περίεργο που οι ηγήτορες της εναλλακτικής δημοσιογραφίας όπως ο Κούλογλου, τρέχουν να καλύψουν μεγαλόστομες, κατά τη γνώμη μας, διακηρύξεις περί κατάργησης της μισθωτής εργασίας που γίνονται από διάφορα συνεταιριστικά εγχειρήματα. Άλλωστε κάτι αντίστοιχο προσπάθησε να κάνει και ο ίδιος πριν λίγο καιρό συμπεριφερόμενος στους εργαζομένους του σαν πιστωτές!

Θα πρέπει όμως να προσπαθήσουμε να αποφύγουμε και κάθε είδους συγχύσεις. Τα συνεταιριστικά εγχειρήματα όπως διαρθρώνονται αυτή τη στιγμή στον ελλαδικό χώρο δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια αξιοπρεπή προσπάθεια επιβίωσης μέσα σε συνθήκες γενικευμένης φτώχειας. Και ως τέτοια είναι καλοδεχούμενα. Σε καμία όμως περίπτωση δεν μπορούν να αποτελέσουν προτάσεις καλά δομημένες που να οδηγούν στο ξεπέραςμα της καπιταλιστικής οικονομίας. Αποτελούν απλά εναλλακτικές νησίδες εργασίας οι οποίες δεν προσφέρουν ιδιαίτερους τρόπους για την επίλυση του γενικευμένου οικονομικού προβλήματος. Τις βλέπουμε απλά σαν μια επέκταση ενός είδους αυτοαπασχόλησης, κάτι που αποτελεί και γενική τάση των καιρών. Άλλωστε είναι το πιο πιθανό για έναν εργαζόμενο ο οποίος απολύεται, παίρνει μια αποζημίωση στα χέρια του και - γνωρίζοντας πως δεν πρόκειται να ξαναβρεί δουλειά και ιδιαίτερα με αντίστοιχα λεφτά - προσπαθεί να εκμεταλλευθεί την αποκτημένη εξειδίκευσή του, αναμορφούμενος σε μικροεπιχειρηματία.

Τοποθετούμαστε λοιπόν στο δημόσιο πεδίο γιατί η συγκυρία της κρίσης, που όλοι μας ζούμε, επιτάσσουν την αναγκαιότητα να πάρουμε θέση απέναντι στις επιλογές που ανοίγονται μπροστά μας, καθώς και να συμβάλλουμε σε μια γενικότερη συζήτηση που αφορά αυτού του τύπου τις δομές, πάντα προς μια ριζοσπαστική προοπτική. Ο μόνος τρόπος για να γίνει αυτό είναι ο ανοιχτός κινηματικός τρόπος και η κατάθεση θέσης. Η διαλεκτική με τα εγχειρήματα και την όλη πραγματικότητα θα πρέπει να πραγματώνεται στο επίπεδο του ανοιχτού, δημόσιου διαλόγου και μέσω της κατάθεσης θέσεων, μακριά από τα βάρη ή τα πρόσχημα που μπορεί να δημιουργούν οι προσωπικές σχέσεις. Πολλές φορές οι διαφωνίες με το να καταθέτονται υπό το βάρος μιας προσωπικής αντιπαράθεσης, το μόνο που καταφέρνουν είναι να δημιουργούν χαρακώματα και εμείς δεν έχουμε καμία διάθεση για κάτι τέτοιο. Ως εργάτες και άνεργοι από τον κλάδο του βιβλίου θα αναφερθούμε αρκετά στις εκδόσεις των Συναδέλφων αφού έχουμε μια πιο βαθιά αντίληψη για την παραγωγική διαδικασία που διέπει το βιβλίο. Σκοπός μας όμως δεν είναι η επικέντρωση σε ένα μόνο εγχείρημα αλλά μια συνολική κριτική προσέγγιση.

Τώρα που η εργασία καταστρέφεται ακόμα μια φορά για να δημιουργήσει, μέσα από την ανεργία αλλά και την αναδιάρθρωση της παραγωγικής μηχανής, μια καινούργια και πολύ πιο υποτιμημένη και πολυδιασπασμένη εργατική τάξη, θα πρέπει να προσέχουμε και το αν οι επιλογές μας προάγουν την υπεράσπιση της ταξικής μας σύνθεσης. Προχωρώντας λοιπόν στο προκείμενο θα καταπιαστούμε με 3 διαφορετικούς άξονες οι οποίοι συμπυκνώνουν τις αιχμές της κριτικής μας.

ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΞΙΑ

Αδυνατούμε να κατανοήσουμε πως ένα εγχείρημα μπορεί να είναι ριζοσπαστικό αν δεν αμφισβητεί έμπρακτα τα βασικότερα χαρακτηριστικά του καπιταλισμού που είναι το εμπόρευμα και η φетиχοποίησή του, το αντίτιμο και η υπεραξία. Με πιο απλά λόγια τα μέσα δεν μπορεί να είναι αντιφατικά προς τον σκοπό. Στην προκείμενη περίπτωση, στον κλάδο μας δηλ. αυτόν του βιβλίου, πολλοί από τους συναδέλφους κάνουν και ένα άλμα με το αντιμετωπίζουν το βιβλίο σαν ένα ειδικού τύπου προϊόν που, λόγω κάποιου ειδικού πολιτισμικού βάρους, παύει να είναι εμπόρευμα.

Είναι πολύ ενδιαφέρουσα η άποψη πως το ποιοτικό βιβλίο είναι ένα κοινωνικό αγαθό αλλά αυτό πώς μπορεί να οριστεί; Πώς μπορεί να γίνει διακριτό από το βιβλίο που δεν είναι ποιοτικό;

Εμείς, για να ξεκαθαρίσουμε και τη θέση μας, δεν αντιλαμβανόμαστε το βιβλίο αλλά και τη γνώση που ενδεχομένως περιέχει (υπάρχουν και οι «σαβούρες» άλλωστε) σαν αυταξία. Δεν αρκεί η καλή πρόθεση αυτών που επιλέγουν να το εκδώσουν αλλά ούτε και η κατοχή του γνωστικού ή καλλιτεχνικού υψηλού επιπέδου για να κάνουν κάτι απαραίτητα ποιοτικό ή να το αναδείξουν σε κοινωνικό αγαθό. Επίσης δεν το καθιστά κοινωνικό προϊόν η πιθανή χαμηλή του τιμή που επιλέγεται για να το κάνει πιο προσιτό. Για εμάς ο κοινωνικός χαρακτήρας ενός βιβλίου εξασφαλίζεται όταν αυτό είναι αντικείμενο με ελεύθερη πρόσβαση και η σε αυτό ενσωματωμένη γνώση ή καλλιτεχνική αγωγή που μπορεί να προσφέρει μοιράζεται και κατακτιέται μέσα από κοινωνικές διεργασίες. Σε κάθε άλλη περίπτωση αποτελεί μια ακόμα πληροφορία ατάκτως ερριμμένη στο μεταμοντέρνο καπιταλιστικό τοπίο το οποίο περιμένει αδημονώντας να αφομοιώσει και να απονοηματοδοτήσει οτιδήποτε δεν αμφισβητεί τη βάση του, την ουσία του. Και αυτή δεν είναι άλλη από το πεδίο που διαμορφώνει η κατανάλωση: η εμπορευματοποίηση όλης της καθημερινής μας ζωής και η μη νόηση ύπαρξης μακριά από την επίτευξη κέρδους και υπεραξίας, η ανταποδοτικότητα της οποιαδήποτε πράξης.

Πέραν αυτού όμως όταν ο σκοπός ενός εγχειρήματος είναι η προώθηση ενός διαφορετικού πολιτισμού και μιας άλλης σχέσης με το βιβλίο, έξω από τη στεγνή λογική της «αγοράς» και του κέρδους, έξω από τα δεσμά της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης, τότε θα πρέπει η λειτουργία του να αντιτίθεται στις συνθήκες που εμποδίζουν το σκοπό του. Δύσκολο έτσι κι αλλιώς σε συνθήκες καπιταλισμού, ακόμα δυσκολότερο όταν το εγχείρημα είναι μια συνεταιριστική επιχείρηση με σκοπό και τον βιοπορισμό των μελών της. Για αυτό και εκτιμούμε πως η αξίωση από τέτοια εγχειρήματα των πολιτικών χαρακτηριστικών που εμπεριέχονται στον όρο εργατική κολεκτίβα είναι άτοπη. Αδυνατούμε να υιοθετήσουμε τη μορφή μιας κολεκτίβας η οποία, λειτουργώντας στο πλαίσιο που ορίζει η καπιταλιστική οικονομία, επιλέγει ως δομικό χαρακτηριστικό της το εμπόριο. Στα ράφια ενός βιβλιοπωλείου το βιβλίο προσθέτει τις δικές του συλλαβές στην αφήγηση του παραμυθιού «καταναλώνω άρα υπάρχω». Υπόσχεται να μιλήσει για μας, να αναβαθμίσει την κοινωνική εικόνα μας, να επικοινωνήσει τα συναισθήματά μας («πες το με ένα βιβλίο» προέτρεπε διαφημιστικό μήνυμα πριν λίγα χρόνια). Προσθέτει έτσι τη δική του κατάφαση στη βεβαιότητα ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα δεν νοείται πέραν του πλαισίου που ορίζει η αγοραπωλησία, η κατοχή και κατανάλωση εμπορευμάτων.

Επιπλέον, όπως κάθε εμπόρευμα σε μια καπιταλιστική οικονομία, αποκρύπτει τις εργασιακές σχέσεις που διέπουν την παραγωγή του, τη διανομή και την κυκλοφορία του. Κανείς δε σκέφτεται πώς φτάνει ένα βιβλίο, ένα παπούτσι, ένα ρούχο ή οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα στη βιτρίνα. Είναι το πιο φυσικό πράγμα στον κόσμο, σαν να ήταν ανέκαθεν εκεί να μας περιμένει. Άραγε είναι ευχαριστημένος ο αποθηκάριος που φορτώνει κούτες καλής λογοτεχνίας; Ο διανομέας που μεταφέρει βαριά (κυριολεκτικά) αντικαπιταλιστική κριτική στους δρόμους νοιώθει γαληνεμένος από την εγγύτητα του σοσιαλιστικού παραδείσου; Τι συμβαίνει άραγε στα ζυθοποιία της οικογένειας Heineken και της Αθηναϊκής; Επιπλέον όμως το βιβλίο έχει και μια ακόμα μαγική ιδιότητα, να ωραιοποιεί τα σημεία πώλησης του με το περίφημο ειδικό του πολιτισμικό βάρος, να ανάγει τα βιβλιοπωλεία σε ναούς του πνεύματος, αποκρύπτοντας τις εργασιακές συνθήκες στο εσωτερικό τους. Οι αιτιάσεις αυτές δεν αναιρούν το ριζοσπαστικό περιεχόμενο ενός βιβλίου, την δυνατότητα ενός συγγραφέα να διεγείρει συνειδήσεις ή/και απλά να προσφέρει ευχαρίστηση. Κάθε φορά όμως που κάποιος/α το αγοράζει αναπαράγει, έστω και ασυνείδητα, όλα τα στερεότυπα και τις κοινοτοπίες της καπιταλιστικής οικονομίας, όλες της τις βεβαιότητες, ακριβώς όπως ένας εργάτης παράγοντας ένα προϊόν αναπαράγει τις συνθήκες που του επιβάλουν να πουλά την εργατική του δύναμη για να ζήσει.

Και μιλώντας για εργάτες και παραγωγή ας δούμε ελάχιστα αναλυτικότερα τα της έκδοσης. Εξαιρώντας τους εργαζόμενους στη χαρτοβιομηχανία και τους συγγραφείς, η έκδοση ενός βιβλίου είναι το άθροισμα της μεμονωμένης και ανεξάρτητης εργασίας μεταφραστών, επιμελητών, γραφιστών και των εργαζομένων στο επιλεγμένο τυπογραφείο. Αν όλοι αυτοί οι εμπλεκόμενοι δεν έχουν λόγο στο τελικό προϊόν, αν δεν συμμετέχουν ισότιμα στο εγχείρημα, τότε είναι και αρκετά πιθανό να «επικοινωνούν» μεταξύ τους μόνο μέσω του προϊόντος της εργασίας τους. Αυτή η διαδικασία όμως έχει έντονο το άρωμα της εμπορευματικής παραγωγής και των εμπράγματων σχέσεων που είναι τυπικές στην καπιταλιστική οικονομία. Επιπλέον αν κάποιος από τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους έχουν μισθωτή σχέση εργασίας με εργοδότη ο οποίος είναι είτε εκδότης είτε διακινητής βιβλίων ο ίδιος, τότε προστίθεται και η εργασιακή αλλοτρίωση στην οσμή. Στην ουσία λοιπόν η διαδικασία της έκδοσης δεν αντιτίθεται στον τρόπο λειτουργίας της «αγοράς» ούτε προωθεί κάποιον διαφορετικό πολιτισμό. Και βέβαια, όσο και αν κάποιος περιφρουρεί τον χαρακτήρα των εκδόσεών του, αυτές χάνουν το ανταγωνιστικό τους πρόσημο όταν χρησιμοποιούνται για να εξασφαλίσουν κέρδος σε αυτόν που το μεταπράτει, που το εμπορεύεται.

Ακόμα όμως και αν ξεπερνούσαν αυτός ο σκόπελος υπάρχει πάντα το ζήτημα του καθορισμού του χαρακτήρα της παραγωγής ή αν προτιμάτε, μιας και δεν υπάρχει κυριολεκτικά παραγωγή, του χαρακτήρα της έκδοσης. Αν στόχος είναι η προώθηση μιας άλλης σχέσης με το βιβλίο, η οποία να αντανakλά και την αντίθεση με την οικονομία της αγοράς, τότε η παραγωγή δεν θα πρέπει να είναι εμπορευματική, αλλά να αντιμετωπίζει το προϊόν ως αξία χρήσης. Αυτό σημαίνει τουλάχιστον την συνειδητή απουσία αντιτίμου και την αντικατάσταση του ενδεχομένως από εθελοντική ελεύθερη συνεισφορά, η οποία θα προωθούσε και μια αίσθηση αλληλεγγύης και έμπρακτης συμμετοχής όσων θα αναγνώριζαν την αναγκαιότητα τέτοιων εγχειρημάτων και της ανταγωνιστικής με τον καπιταλισμό λογικής τους, ώστε να μειώνεται το κόστος της έκδοσης και ίσως και της διατήρησης ενός χώρου διάθεσης των βιβλίων τους.

ΟΙ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Προσπαθώντας να στήσεις ένα αυτοδιαχειριστικό εγχείρημα, δυο μεγάλοι εχθροί θα σταθούν απέναντί σου. Ο ένας είναι το ίδιο το κράτος και ο άλλος είναι το κεφάλαιο. Αν το δεύτερο είναι μικρό ή μεγάλο, δεν παίζει και τόσο σημαντικό ρόλο. Περισσότερο μετράνε τα χαρακτηριστικά του που είναι τα ίδια. Το χειρότερο όμως απ' όλα δεν είναι να σταθούν απέναντί σου αλλά να σε παραμονεύουν στο πλάι και να προσπαθούν να σε αφομοιώσουν. Και τα δυο αυτά ορίζουν την οικονομία εντός της οποίας ένα εγχείρημα καλείται να λειτουργήσει και να στρεβλώσει τον χαρακτήρα της. Γίνεται αυτό; Οι ρόλοι μπορούν να αλλάξουν;

Σε ότι αφορά το πρώτο σκέλος, δηλ. το οργανωμένο κράτος, θα πρέπει να τεθούν κάποια όρια στην ευκολία της κριτικής. Η κατοχή δελτίου ταυτότητας δεν μας καθιστά φορείς δημοκρατικών ψευδαισθήσεων, η χρήση των υποδομών της δημόσιας υγείας δεν μας μεταμορφώνει σε θιασώτες του κοινωνικού κράτους και αν ένα εγχείρημα έχει ΑΦΜ και κόβει τιμολόγια δεν σημαίνει πως απαρτίζεται από απολογητές του καπιταλισμού. Τα προβλήματα αρχίζουν από την στιγμή που ένα εγχείρημα αποκτά οικονομικές συναλλαγές με το κράτος, συναλλαγές που βοηθούν την επιβίωσή του και την περαιτέρω ανάπτυξή του. Το να είσαι προμηθευτής του κράτους και να «ταΐζεσαι» επομένως από τον κρατικό κορβανά, είναι κάτι που ξεπερνά τα όρια ενός χειραφετικού προτάγματος. Δεν χρειάζεται να αναφερθούμε στο χτίσιμο των πελατειακών σχέσεων. Ελπίζουμε πως κάτι τέτοιο είναι αρκετό να ξεπεραστεί στο επίπεδο των καλών

προθέσεων. Ωστόσο οι οικονομικές συναλλαγές με το κράτος, σηματοδοτούν και πάλι την αλλοτρίωση από τον κοινωνικό χαρακτήρα του εγχειρήματος τον οποίο θεωρητικά επιδιώκεις.

Ξαναλέμε πως ο κοινωνικός χαρακτήρας αποκτάται και με την οικονομική αυτοθέσμιση η οποία οφείλει να περιλαμβάνει την εξασφάλιση των υλικών όρων και των αναγκαίων πόρων για την παραγωγή και διανομή του παραχθέντος προϊόντος. Η εμπορική συναλλαγή με το κράτος σηματοδοτεί και χρηματοδότηση από αυτό, πράγμα το οποίο με τη σειρά του αποτελεί πλήγμα ενάντια στην άρθρωση της οποιαδήποτε κίνησης αυτοθέσμισης. Πάλι, όπως και παραπάνω αμφισβητείται επί της ουσίας ο ελεύθερος κοινωνικός έλεγχος της παραγωγής αφού σε καμία περίπτωση το κράτος δεν αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα οποιαδήποτε κοινωνική συναίνεση στον τρόπο που αποφασίζει τις συναλλαγές του, ειδικά σε περίοδο κρίσης και περιορισμένων επομένως πόρων. Εξάλλου ο κρατικός μηχανισμός δεν δείχνει να πιέζεται από τα κάτω για τον τρόπο με τον οποίο θα επιλέξει τους φορείς των οικονομικών συναλλαγών του, πράγμα το οποίο θα μπορούσε να προσδίδει και ένα τόνο σκοπιμότητας στις επιλογές του αυτές.

Πέρα όμως από τον οικονομικό ρόλο του κράτους, υπάρχει και το πεδίο της ελεύθερης οικονομίας. Ο ανταγωνισμός και η συνεργασία με άλλες μονάδες (βλ. επιχειρήσεις). Θα αναφέρουμε κατ' αρχήν κάποια πράγματα αναφορικά με τον ανταγωνισμό. Ο Καφιέρο, στην σύνοψη του Κεφαλαίου, αναφέρει μεταξύ άλλων: *«Στο καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής, όλα είναι ανταγωνισμός, αγώνας: ακατάπαυστος αγώνας που γίνεται μεταξύ καπιταλιστών, μεταξύ εργατών και μεταξύ εργατών και καπιταλιστών. Αγώνας μεταξύ ανθρώπων, περιφερειών, εθνών. Είναι ένας αδυσώπητος πόλεμος, στον οποίο ο θάνατος του ενός είναι η ζωή του άλλου»*. Και σε συνθήκες καπιταλισμού είναι ακατόρθωτο να ξεπεράσεις τον ανταγωνισμό σε όλες του τις εκφάνσεις όπως αναφέρονται πιο πάνω. Ας μην ξεχνάμε πως και οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις είναι οικονομικές μονάδες που προσφέρουν κάποια υπηρεσία σε μια «ελεύθερη» αγορά, πολύ συχνά ανταγωνιζόμενη με συναδέλφους – εργάτες που προσφέρουν την ίδια υπηρεσία ως μισθωτοί σε κάποια άλλη επιχείρηση καθώς και με αυτοαπασχολούμενους. Ποιο είναι το όριο στο οποίο ο ανταγωνισμός με αυτόν που είναι στην ίδια μοίρα με εσένα παύει να υπάρχει;

«Στον ανταγωνισμό η νίκη εξασφαλίζεται στους ισχυρότερους σχηματισμούς». Αυτό είναι μια παρατήρηση του Προυντόν και έχει αξία γιατί ο ίδιος ήταν υπέρ του οικονομικού ανταγωνισμού. Και ισχυρότερος σχηματισμός μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους. Είτε εκμεταλλευόμενος μια οικονομική ένωση έναντι ενός που δεν έχει την δυνατότητα να βρει οικονομικούς συμμάχους είτε εκμεταλλευόμενος σχέσεις που κάποιος άλλος μπορεί να μην διαθέτει. Γίνεται όμως αρκετά φανερό πως *«ο ανταγωνισμός παράγει μοιραία την ανισότητα και την εκμετάλλευση, ακόμη και με αφετηρία μια κατάσταση απόλυτης ισότητας»* (D. Guerin) κατάσταση της οποίας την σημασία ο Προυντόν είχε μάλλον υποτιμήσει.

Το συγκεκριμένο ζήτημα είναι πολύ σοβαρό γιατί θέτει ακόμα και ζητήματα ήθους σε σχέση με συναδέλφους που στέκονται στην δική σου μπάντα. Αν ένα αυτοδιαχειριστικό εγχείρημα δεν μπορεί να καλύψει τουλάχιστον το κομμάτι των συναδέλφων που έχει ανάγκη να βιοποριστεί από την ίδια εργασία και ενδιαφέρεται να το κάνει με τον ίδιο τρόπο τότε δημιουργείται και ένα σοβαρό θέμα αναφορικά με το μοίρασμα της «πίτας». Και όταν λέμε πίτα δεν εννοούμε το κομμάτι της αγοράς που αναλογεί στον καθένα αλλά τα μεροκάματα που αντιστοιχούν στους συναδέλφους. Και εδώ πλέον μπαίνει ζήτημα πόρων αλλά και αλληλεγγύης και σχέσης όλων μεταξύ τους. Γιατί όταν η οικονομία δεν χωρά δυο ή τρεις διακινητές π.χ. του ίδιου εμπορεύματος, οφείλεις να έχεις και μια κοινωνική πρόταση για πέντε, έξι ή εφτά που περισσεύουν από τη δουλειά που εσύ κάνεις. Αλλιώς δεν προκύπτει τίποτα παραπάνω από το χτίσιμο ενός αξιοπρεπούς «μαγαζιού». Δεν είναι απαραίτητα κακό κάτι τέτοιο αλλά ας αυτοκαθορίζεται ως τέτοιο...

Ένα ακόμα ζήτημα έχει να κάνει με την συνεργασία με άλλες οικονομικές μονάδες που είναι συνεταιριστικές αλλά δεν έχουν το ίδιο μοντέλο λειτουργίας και με «κανονικές» επιχειρήσεις. Και εδώ ξεδιπλώνονται δυο βασικά ζητήματα. Το ένα είναι το ίδιο το γεγονός δηλ. η επίτευξη κοινού συμφέροντος (βλ. κερδοσκοπία) με το ίδιο το κεφάλαιο το οποίο σε θεωρητική βάση ανταγωνίζεσαι. Θεωρητικά το ανταγωνίζεσαι και με φυσικούς/οικονομικούς όρους, δηλ. επιδιώκεις να επικρατήσει η δική σου οικονομική πρόταση έναντι των άλλων αλλά και με κοινωνικούς δηλ. επιδιώκεις να πείσεις τους υπόλοιπους για τον δικαιότερο χαρακτήρα της δικής σου πρακτικής.

Σε αυτό το επίπεδο, δεν γίνεται να μην παρατηρήσουμε πως μια τέτοια συνεργασία αλλοτριώνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τα κοινωνικά, οικονομικά, και πολιτικά χαρακτηριστικά που επιχειρεί ένα τέτοιο εγχείρημα να προσδώσει στον εαυτό του. Σε μια εποχή όπου οι αγανακτισμένοι κάθε είδους κερδίζουν έδαφος με επιχειρηματολογία του τύπου «όλοι, μπλε, πράσινοι και κόκκινοι είναι ίδιοι» το να διαφυλάττεις την καθαρότητα των χαρακτηριστικών σου δεν είναι και τόσο μικρό πράγμα. Πέρα από το γεγονός πως υπονομεύει και την ίδια την πρόθεση που έχουν αυτού του τύπου τα εγχειρήματα να ανταγωνιστούν την υπαρκτή οικονομία. Η έστω και ελάχιστη συνεργασία μαζί σε επίπεδο κοινού συμφέροντος, δεν βοηθά στο βάθεμα του ανταγωνισμού αυτού.

Επιπρόσθετα, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι φορείς των επιχειρήσεων με τις οποίες έστω και πρόωρα συνεργάζεσαι, δεν είναι απλά κάποιοι επιχειρηματίες αλλά τα αφεντικά αυτών, τους οποίους ένα αυτοδιαχειριστικό εγχείρημα θεωρεί ως κομμάτια της τάξης του. Είναι αυτοί με τους οποίους οφείλεις να έχεις την απόλυτα ανταγωνιστική σχέση. Σε κάθε περίπτωση είναι πολύ αντιφατικό να συνομιλείς για μια διαδικασία που έχει να κάνει με την διεκπεραίωση των καθημερινών εργασιών μιας υπόθεσης με ένα βιβλιοπωλείο, χονδρέμπορο ή εκδοτικό οίκο και μετά να είσαι ο ίδιος που θα θελήσει να αποκλείσει το ίδιο μαγαζί σε μια γενική απεργία. Όση αυτοπεποίθηση και αν παρέχει η σιγουριά του σκοπού, δεν γίνεται να μην βλέπουμε και την αντίφαση του όλου πράγματος.

Κλείνοντας τους άξονες της εμπορευματοκτότητας και του οικονομικού ανταγωνισμού, θα αναφέρουμε επιγραμματικά μια – δυο σκέψεις. Η οικονομία και ο καπιταλισμός εν γένει, προχωρούν με το καρότο και το μαστίγιο. Και αν το μαστίγιο είναι πολύ εύκολα ορατό, το καρότο πολλές φορές είναι κρυμμένο ανάμεσα σε ένα κυκεώνα καλών προθέσεων, αφομοιώσεων και αλλοτριώσεων. Το έλλειμμα του ανταγωνιστικού και ταξικού κινήματος των τελευταίων δεκαετιών βοηθά βέβαια στο να δημιουργούνται κενά σε ότι αφορά την σαφήνεια των προταγμάτων και των πρακτικών. Από την άλλη ο μεταμοντέρνος καπιταλισμός του θολού μηνύματος και της πληθώρας των ατάκτως ερριμμένων πληροφοριών και ευκαιριών, έχει καταφέρει να φέρει σε θέση ισχύος τον ίδιο. Μπόρεσε να αξιοποιήσει την ενσωμάτωση της τάξης μας στην κατανάλωση καθώς και την σταδιακή εγκατάλειψη των πολιτικών της αξιώσεων μέσω των πολιτικών στήριξης της εργασίας από το αποκαλούμενο κοινωνικό κράτος. Δημιούργησε έτσι μια πραγματικότητα που είναι ικανή είτε να καταβροχθίσει τα πάντα είτε να αλλοιώσει οτιδήποτε τον αμφισβητεί, καταπίνοντάς το και ξαναξερώνοντας το, μεταμορφωμένο σε lifestyle ή εναλλακτισμό. Εν τέλει, οι αρνήσεις μας, το βάθος τους και η ποιότητά τους είναι αυτές που διασώζουν τον όποιο τελικό χαρακτήρα σε ό,τι θέλουμε να κάνουμε, σε ό,τι θέλουμε να διαρρήξουμε.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΣΩΜΑΤΕΙΟ

Θα προσπαθήσουμε να πάρουμε μια ξεκάθαρη θέση σε ένα ζήτημα που είναι πολύ δύσκολο και πολυεπίπεδο. Τη σχέση όσων συμμετέχουν σε εργατικές κολεκτίβες, με τα εργατικά σωματεία. Μια θέση που είναι πολύ δύσκολο να αρθρωθεί γιατί αφορά ανθρώπους και σχέσεις που αλληλοδιαπλέκονται σε πάρα πολλά πράγματα και που πάνε σε μεγάλο βάθος χρόνου και σύμπραξης. Προφανής ο κίνδυνος το προσωπικό να «καπελώσει» το πολιτικό. Γιατί όσο και αν προσπαθούμε να καταλήγουμε σε θέσεις που καθορίζουν τις επιλογές μας, δεν παύουμε ποτέ να είμαστε και οντότητες που ανήκουμε ούτως ή άλλως σε κοινότητες και να μας κινούν πλήθος κινήτρων, ανασφαλειών και συναισθημάτων. Αν κάποιος έχει γνωρίσει ποτέ του το απόλυτο υποκείμενο «εργάτη» ας μας το δείξει κι εμάς. Μέχρι να το βρούμε, δεν θα έχουμε αυταπάτες πως όσο και αν προσπαθούμε να είμαστε συνεπείς σε θέσεις και επιλογές άλλο τόσο θα πνιγόμαστε και από τις αντιφάσεις μας (και εννοούμε τον α' πληθυντικό απόλυτα). Αυτόν ακριβώς το σκόπελο θα προσπαθήσουμε να προσπεράσουμε και να καταλήξουμε σε μια θέση που να μην καθορίζεται από τις προσωπικές μας σχέσεις και το πόσο ή όχι εκτιμούμε ανθρώπους που αφορά αυτή.

Για μας η σχέση με ένα σωματείο δεν είναι απλά ζήτημα προσωπικής σχέσης ή εκτίμησης. Είναι επιλογή που έχει να κάνει με χαρακτηριστικά πολιτικά και κοινωνικά και αφορά τον τρόπο που βλέπουμε τα σωματεία. Το πρώτο πράγμα λοιπόν που πρέπει να γίνει είναι να οριστούν τα χαρακτηριστικά των υποκειμένων που το συγκροτούν. Στην περίπτωση του Συλλόγου Βιβλίου Χάρτου Αττικής, τα υποκείμενα που αφορά είναι οι εργάτες και οι άνεργοι του κλάδου, όσοι δηλ. έχουν μισθωτή σχέση με εκδοτικούς οίκους, βιβλιοπωλεία και λοιπά σημεία διακίνησης βιβλίων όσοι έχουν απολυθεί ή εργάζονταν σε επιχειρήσεις που έκλεισαν. Αυτοί είναι οι άνθρωποι που θα τρέξουν για να διεκδικήσουν από τα αφεντικά τους, αυτούς αφορά η υπογραφή μιας συλλογικής σύμβασης, αυτοί είναι σε κάθε περίπτωση που θα νιώσουν την παραγωγική μηχανή να απορροφά την υπεραξία τους, να τους καθιστά περιττούς και να τους αντιμετωπίζει ως ανάλωσιμους. Αυτοί θα προσπαθήσουν να επανακτήσουν τον πλούτο που τους έχει κλαπεί καθώς και τα μέσα με τα οποία θα συνεχίσουν να τον παράγουν για το κοινωνικό σύνολο πλέον.

Με βάση αυτόν τον ορισμό είναι προφανές πως οι άνθρωποι που στελεχώνουν μια συνεταιριστική επιχείρηση, δεν γίνεται να έχουν άμεσα σχέση με ένα εργατικό σωματείο. Από τον τρόπο που η ίδια αυτοκαθορίζεται ως τέτοια, δεν μπορεί να έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με τους εργαζόμενους του κλάδου. Το αν μπορεί να έχει μια άλλη σχέση με το σωματείο του ίδιου κλάδου είναι ένα άλλης τάξης ερώτημα. Σαφώς και μπορεί να συνεργάζεται με το σωματείο και να συνεξεργάζεται ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη φύση της εργασίας και της παραγωγής. Επίσης μπορεί να συντονίζεται σε επίπεδο επιλεγμένων και συνδιαμορφωμένων δράσεων καθώς και γενικότερα στην συνολικότερη παραγωγή συλλογικής και πολιτικής κουλτούρας. Αλλά κάπου εκεί εξαντλούνται τα όρια.

Από την άλλη πλευρά θεωρούμε προβληματικό το να καθορίζονται τα χαρακτηριστικά και οι επιλογές αγώνα ενός σωματείου από ανθρώπους που δεν έχουν άμεση εργατική σχέση με τους εργοδότες και δεν είναι άνεργοι ή απολυμένοι. Είναι ζήτημα αυτοοργάνωσης το να διαμορφώνουν οι ίδιοι οι εργάτες και οι άνεργοι τους όρους της δράσης τους. Σε διαφορετική περίπτωση ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να διολισθήσεις σε καταστάσεις πρωτοπορίας. Και για να αποτραπεί κάτι τέτοιο δεν αρκεί μόνο η καλή πρόθεση. Η υποτίμηση των διαδικασιών ενός υποκειμένου και η διολίσθηση από τα χαρακτηριστικά του είναι ικανοί παράγοντες για να την προκαλέσουν. Καθώς επίσης και η συμμετοχή στις αποφάσεις ανθρώπων που δεν πληρούν τα χαρακτηριστικά του σωματείου. Είναι άλλο πράγμα να μιλάς ως εργάτης και άλλο σαν εργάτης.

Εν κατακλείδι, η εργατική ταυτότητα δεν είναι απλά μια επιλογή την οποία μπορείς να την κάνεις μονομερώς για τον εαυτό σου και με αυτή να πορεύεσαι. Είναι ένας κοινωνικός ρόλος ο οποίος τις περισσότερες φορές σου επιβάλλεται. Πέρα από αυτό όμως εμείς δεν θα επιμείνουμε παραπάνω. Αυτή είναι η δική μας άποψη και απλά την καταθέτουμε. Από εκεί και πέρα είναι ζήτημα των δύο μερών δηλ. του σωματίου και του συνεργατικού εγχειρήματος να δοκιμάσουν και να αποφασίσουν τα όρια της διαπλοκής τους.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Τα παραπάνω αφορούν μια κριτική πάνω σε ειδικούς άξονες που μόνοι μας θέσαμε και θεωρούμε πως χρειαζόταν μια σχετική εμβάθυνση προκειμένου να γίνει κατανοητή η γενική μας αντίληψη για το εγχείρημα των εκδόσεων των Συναδέλφων. Η κριτική μας αυτή δεν περιλαμβάνει με τους ίδιους όρους αυτοδιαχειριστικά εγχειρήματα που προκύπτουν από την οικειοποίηση του κεφαλαίου των αφεντικών (εγκαταστάσεις, μηχανές, πρώτες ύλες κτλ.) και όχι από προσωπικές αποταμιεύσεις και αποζημιώσεις. Η περίπτωση αυτή είναι πολύ διαφορετική καθώς ήδη σε πρώτο βαθμό αμφισβητείται το ιδιοκτησιακό δικαίωμα της εργοδοσίας. Όσο προχωρά η καπιταλιστική αναδιάρθρωση πολλές επιχειρήσεις εγκαταλείπονται, με διάφορους τρόπους, από τους ιδιοκτήτες τους και η διεκδίκηση του ελέγχου και της λειτουργίας τους από τους ίδιους τους εργαζόμενους ενέχει στοιχεία παραδείγματος και είναι πιο κοντά σε αυτό που και εμείς αντιλαμβανόμαστε ως αυτοδιαχείριση.

Πάλι όμως, εφόσον το συνολικό μοντέλο οργάνωσης της εργασίας δεν έχει αλλάξει και τα εγχειρήματα αυτά αποτελούν πρωτίστως μέσο επιβίωσης, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα πρέπει να υιοθετήσουν μοντέλα παραγωγής και διανομής που δεν θα τα απομονώσουν από την αγορά. Για το λόγο αυτό εκτιμούμε πως δεν είναι συνετό να φορτώνονται με περισσότερα πολιτικά χαρακτηριστικά από όσα μπορούν να σηκώσουν και η «πολιτική αξιοποίηση» να είναι συμβατή με τους ανθρώπους που τα απαρτίζουν και τις ανάγκες τους. Δεν είναι ανάγκη οι προσπάθειες αυτές να βαρύνονται με προσδοκίες «κολεκτιβοποίησης» και «νησίδων ελευθερίας», ήδη η οικειοποίηση της ιδιοκτησίας των αφεντικών και η συλλογική επαναλειτουργία (όπου συμβαίνουν) αποτελούν μεγάλο βήμα.

Για να κλείσουμε, δεν θα βγάλουμε τον εαυτό μας έξω από το πρόβλημα. Η εργασία περνά στη φάση της απόλυτης υποτίμησής της και μαζί της υποτιμούνται και τα ίδια τα υποκείμενα, οι εργάτες. Και η υποτίμηση δεν είναι συμβολική, έχει πολύ συγκεκριμένους υλικούς όρους που συμπεριλαμβάνουν κυρίως την φτώχεια της εργατικής τάξης. Γι αυτό και χρειάζονται άμεσες απαντήσεις απέναντι σε ζητήματα επιβίωσης. Δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε όμως πως οι μεταπρατικές κολεκτίβες είναι η απάντηση γιατί πολύ απλά μεταφέρουν το ζήτημα της παραγωγής σε μεταγενέστερο επίπεδο. Μπορεί να μην έχουμε πολλά να προτάξουμε πάνω σε αυτό πέρα από την «ουτοπία» της Επανάστασης. Από την άλλη όμως δεν έχουμε δει μέσα στην κρίση να ισχυροποιούνται οι διαδικασίες και οι αυτοθεσμίσεις της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας όσο θα αντιστοιχούσε στην εποχή μας.

Αυτό είναι το στοίχημα για εμάς μέσα σε αυτή τη συνθήκη και γι αυτό θα προσπαθήσουμε να παλέψουμε...

Εργάτες/τριες και Άνεργοι/ες από τον χώρο του βιβλίου